

**Усташе су хтеле да затру траг Србима и униште мошти кнеза Лазара и цара Уроша:
Ево ко их је у томе спречио!**

Од **видовдан**
- 10. октобра 2017.

Две године након почетка Другог светског рата, 10. априла 1941. године проглашена је Независна држава Хрватска, тада је ушашки режим посебан акценат ставио на затирању Српске православне цркве, која је, у то време остала као једина установа која је на неки начин окупљала народ, кад је то могло. Наиме, многи храмови, али и свештенство и монаштво опуштени су и оскрнављени, а у једном је покољ изведен у самој цркви. Један од главних злочиначких идеолога **Миле Будак** рекао је да је Хрватска „држава двију вјера: католичке и исламске“.

Зверства које су чиниле усташе у НДХ, а препричавале српске избеглице, довеле су до тога да 13. септембра. 1941. године, избегли архимандрит Лонгин званично обавести Свети архијерејски синод СПЦ о погрому коме је изложена црква, а у коме активно учествује и католички клер.

У том писму први пут су поменуте и српске светиње првог реда, мошти кнеза Лазара, цара Уроша и Стефана Штиљановића, које се налазе у фрушкогорским манастирима. Синод је Министарству просвете послао захтев да се мошти пребаце у Београд, али је одбијен.

Вести које су уследиле, нису деловале реално, али биле су. Једна од њих, можда и најјача, била је да су усташе мошти кнеза Лазара разбацале по путу! Министарство просвете и вера хитно је тражило од немачких власти да одобре пренос посмртних остатака у Београд. То је одобрено, и састављена је комисија коју су чинили др Ј. А. фон Рајсвиц, у име немачке команде, протојереј професор Радослав Грујић и др Миодраг Грбић, кустос Музеја кнеза Павла. Прота Грујић је у суштини био најзаслужнији за ову акцију, с обзиром да је већ неко време на све начине покушавао да бар организује заштиту, ако не и пренос моштију у Србију.

Немачки представник барон Рајсвиц, пруски аристократа, професор балканолошких студија у Берлину, човек који је презирао нацисте и Хитлера, „тог малог аустријског каплара скоројевића“, био је врло срећан избор. Напокон, немачке власти су са Хрватима договориле 13. априла 1942. године дан за пренос моштију.

Тог дана је трочлани тим аутомобилом прешао у Земун. Ту их је сачекао хрватски официр за везу, домобрански бојник (мајор) **Владимир Рогоз**. После неопходних формалности, од немачке команде добијају и камион за пренос моштију, па мали конвој наставља за Руму. Тамо их дочекује окружни начелник **Јежић**, у друштву **Дитриха**, комесара манастира Шишатовца. Комесар манастира је углавном био неки локални Немац или Хрват, коме су власти поверавале бригу не толико о самом манастиру, колико о његовом имању.

У разговору с њима потврђене су вести које су стигле и до Београда, **да мошти кнеза Стефана Штиљановића (Светог Стефана) леже без кивота на поду цркве**. Грујић и Грбић одмах одлазе код локалног продаваца мртвачких сандука, купују најобичнији сандук од чамовине, и са све струготином потребном за безбедно паковање, товаре на немачки камион који креће пут Шишатовца.

Тамо их је дочекао комесар Дитрих. Откључао је манастирску цркву, **где су под престоном иконом Христа Спаситеља лежале мошти Стефана Штиљановића, умотане у прекриваче у којима су биле и раније у ковчегу**. Ковчег и све друге манастирске драгоцености однела је раније комисија под вођством **директора загребачког Музеја за умјетност и умјетнички обрт Владимира Ткалчића**. **Однета је и круна са светитељеве главе, а приликом скидања драгоцености, мошти су оштећене**.

Кад је, на основу ранијих фотографија и записа, утврђено да је то стварно Свети Стефан, Грујић, Грбић и возач Антоновић, као једини присутни Срби, мошти врло пажљиво смештају у сандук од чамовине, учвршћују их и осигуравају, како се у путу случајно не би помериле и поломиле. Кад је најважнији посао обављен, Грујић и остали улазе у олтар, где сведоче да је све од богослужбених предмета однето, не толико због вредности, колико због тога да се онемогући служба, пошто нема литургије без јеванђеља и путира. Ризница је такође похарана, док је позната шишатовачка библиотека на месту. Додуше, с откључаним и отвореним орманима.

Након успешног преноса моштију из Шиштовца, преко Митровице се прелази у Јазак, где су мошти цара Уроша. Ту је комесар похрваћени Чех Шкробалек, а поред њега и његове породице, у манастиру је и руски јеромонах Кесарије Кољченко, који је одржавао сва богослужења, осим литургије, у жељи и нади да цркву одржи у животу. За литургију су му недостајали предмети, који су и из овог манастира нетрагом нестали.

Посмртни остаци цара Уроша били су у старом ковчегу, на старом месту, под престоном иконом Исуса Христа. И овај ковчег није био комплетан. На њему је недостајао катанац, а када су га отворили, нашли су потпуно испретуране кости. Неко је развалио катанац, скинуо и однео скупоцени прекривач, а вероватно је иста та рука разбацала костур, тражећи неко скривено благо. Од вредних предмета остала је само стара епископска митра, без драгоцених детаља, на голој светитељевој глави. Одмах по идентификацији, ковчег је пренет на камион. **Сам манастир био је готово потпуно опљачкан и опустошен.**

Мошти су пребачане у румску цркву, да не би ноћиле у некој шупи или гаражи. Чувала их је немачка почасна стража. Професору Грујићу је неки Хрват тајно доставио писмо којим сремски Срби благодаре свима који су допринели да се мошти светитеља пребаце у „мајку Србију“ и једино тако сачувају од пропасти.

Наредног дана је уследио најважнији део посла. С обзиром да није постојао пут, најугледнији стејановачки Срби обезбедили су шесторо воловских кола. На њима су се неколико сати пробијали кроз тешко и густо сремачко блато, све до манастира Бешеново, где су 6. априла 1941.године из манастира Врдник, где су почивале неколико векова, склоњене мошти кнеза Лазара. Врднику, или Новој Раваници, претила је опасност, пошто је војска Краљевине Југославије у ишчекивању немачког напада у манастирске лагуме нагомилала велику количину муниције и бензина.

До већег инцидента није дошло једино због тога што официр барон Рајсвиц био од изузетне важности, те су се усташе држали по страни. Брзо су сазнали и разлог присуства толике војске, лаке на обарачу: неколико дана раније у околини је дошло до великог сукоба усташа и српских устаника, а најдебљи крај извукао је злогласни комесар манастира, неки загорски Хрват, кога су устаници из манастира одвели у шуму и тамо погубили.

У сваком случају, барон Рајсвиц је цело време био од неочекивано велике помоћи, не само што је ауторитетом немачког официра спречавао било какво малтретирање од стране усташа, или нешто још горе, већ је и као стручњак испољио неуобичајено разумевање и саосећање за српску националну ствар, која је далеко превазилазила обичну уљудност и поштовање наређења.

И на крају, ево како су мошти кнеза Лазара стигле у Србију.

Оне су пронађене у цркви, у ниши леве певнице, на подигнутом постољу, у старом кивоту. Комисија је коначно могла да одахне, пошто се показало да су гласине о баченим моштима ипак само гласине. Ковчег је био закључан, а кључ је донео бивши служитељ манастира. Када је отворен, видели су да су мошти на свом месту, нису растуране, иако су и овде однете све драгоцености које су се налазиле унутра.

Мошти су учвршћене, кивот закључан и пажљиво пренет на кола тврдо набијена сеном, како би неоштећене могле да поднесу вишесатно пробијање блатњавим сеоским друмовима. У Стејановцима мошти су натоварене на камион, а у Руми их је дочекала маса Срба пред црквом, који су опет молили да одстоје у молитви пред моштима, али им је то поново строго забрањено. Записник о примопредаји моштију комисија је сачинила у среском суду у Руми. При изношењу и утовару на камион, опет је један немачки вод одао војну почаст. Одатле су се запутили у Земун, па преко Саве, у Србију!

У окупираном Београду, дочеку моштију присуствовали су највиши званичници власти. Дуж читавог пута од моста до Саборне цркве били су постројени припадници Српске државне страже, а испред саме цркве одред Српског добровољачког корпуса. У цркви су чекали епископи, на челу с митрополитом скопским Јосифом, замеником патријарха Гаврила Дожића, који је био у кућном притвору у манастиру Војловица. Ту су били и свештеници у свечаним одеждама, монаси са панакмилавкама, док је грађанство испунило све улице око цркве. Официри су ковчеге предали монасима, ови даље свештеницима, да их уз црквене песме и молитве три пута обнесу око цркве, потом унесу унутра и сместе под престоне иконе.

Кивоти су сутрадан отворени и утврђено је да су све мошти стигле у потпуном реду. Потом су предате на чување старешини Саборне цркве, протојереју Душану Весићу. Мошти кнеза Лазара су тек 1989. године, после скоро три века, положене у његову задужбину, манастир Раваницу, где се и данас налазе.

ИЗВОР ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК